

מראי מקומות - תענית

ח:

א. נבעי רחמי אתרתי לא אפשר

וכן פסק השו"ע (או"ח תקעו, טו), "ציבור שהי' להם ב' צרות אין מבקשים רחמים אלא על א' מהם". וכ' המג"א (י"א), אבל כשיש צרה א' יכולים להזכיר בתפלתם גם צרות אחרות, וכן הוא בכמה פיוטים וסליחות. ובביאור דבריו, כ' הפמ"ג "היינו שמתפללים שימלטו מהם שלא תבוא ח"ו עליהם". (ולכאור' הביאור הוא, דמה דאין מתפללים על ב' צרות, זהו היכא דכבר הצרות בעולם, ומתפללים להוושע מהם, אבל היכא שמתפללים שלא יבואו, אז מותר להתפלל אף על ב' צרות). וע"ע בערוך השלחן (שם כ"א) שביאר באור"א הא דמזכירין צרות אחרות בפיוטים, דזהו רק דרך אגב, אבל עיקר התפלה היא על הצרה שמשום אותה צרה גזרו התענית. אולם כל זה לכאור' דלא כדברי המאירי בסוגיין, שכ' דרבנותיו היו גוערים באלו החזנים שבתענית של גשמים שמערבין בפסוקי דרחמי פסוקים של נקמת האויבים וכיוצא באלו. ולכאור' זהו דלא כהמג"א, בין לפי הסבר הפמ"ג, ובין להסבר הערה"ש.

ב. אין הברכה מצוי' אלא בדבר הסמוי מן העין... אלא בדבר שאין העין שולטת בו

כ' המהרש"א בב"מ (מב). דלא נח', אלא משמעות דורשין איכא בינייהו, ר' יצחק דריש מלשון "אסמיק" דמרמז לדבר הסמוי, ותדבר"י למדין מהא דכ' באסמיק, דהיינו באוצר, שהוא דבר הסמוי מן העין, א"נ מהא דכתי' "אתך", דמשמע שהוא דבר שהוא רק אצלך, ואין עין אחר שולט בו. אבל הרי"ף על העי' כאן כ' דבאמת נח', ונפק"מ היכא שיודע הסכום אבל אין העין שולטת בו, דאז לפי ר' יצחק אין הברכה מצוי', ולתדבר"י הברכה מצוי', וגם להיפוך, אם העין שולטת בו אבל אינו יודע הסכום, דלפי תדבר"י אין ברכה מצוי', אבל לפי ר' יצחק חשוב דבר הסמוי מן העין, ולכן הברכה מצוי' בו (כ"נ בכוונתו).

ג. אין הברכה מצוי' אלא בדבר הסמוי מן העין

פי' המהרש"א בב"מ (מב), דזהו משום עין הרע, או שאין יד השד שולטת בו.

ד. התחיל למוז, אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה

ופרש"י, ומזכיר בה מלכות ואזכרה ככל הברכות כולן. וכ"כ הכס"מ (ברכות י' כב) בשם הריטב"א (ב"מ מב), והוסיף דהרמב"ן ס"ל שלא חייבו ברכה זו אלא בהולך להפריש תרומה ומעשרות, שהבטיח הקב"ה בברכתו עליהם, שנאמר הביאו את המעשר וכו', ועל כן תקנו בו ברכה זו לומר שהבטחתו של הקב"ה קיימת, ואין זו ברכה לבטלה. וע' דברות משה (ב"מ פרק ג', הערה מ"ו) שהק', בשלמא לשי' הרמב"ן דרק מברך היכא דבא להפריש תרו"מ, א"כ גם אם אינו ראוי לברכת השם בגורנו, מ"מ הרי הבטיח ד' למי שמפריש תרו"מ שתהי' לו ברכה בתבואתו. אבל אם לא נסבור כהרמב"ן, א"כ איך מברך בשם ומלכות, הרי אינו יודע בברירות שנתן לו השם יתברך ברכה (ובאמת משמע מדברי הרמב"ן דזהו הכרחו, דסיים "ואין זו ברכה לבטלה", דמשמע דאינו ברכה לבטלה משום חידוש זה דלא קאי אלא כשבא להפריש תרו"מ). וכ' דעפ"ז תי' האליהו רבא הא דהלבוש פסק דאין מברכין בשם ומלכות, דלא מיירי בהפרשת תרו"מ. אבל כ' דדוחק לחלק בשי' הרמב"ם בין אם הפריש תרו"מ או לא, שהרי הרמב"ם סתם דבריו, ואם ס"ל להכס"מ דהרמב"ם סובר דמברכין בשם ומלכות, א"כ לכאור' הוא אפי' בלא הפרשת תרו"מ. וביאר ר' משה, דאם הברכה אינה מצוי' אלא בדבר הסמוי מן העין, א"כ מסתמא גם חסרון אינו מצוי אלא בדבר הסמוי מן העין. וא"כ, על אף דאינו יכול לברך על הברכה שמצוי' עכשיו בגורנו, שהרי אינו יודע בברירות שיש כאן ברכה, אבל מ"מ יכול לברך במה שישאר כולו בלי חסרון, דזהו ג"כ ברכה דשמירה, וא"כ שפיר יכול לברך עליו, ואינו ברכה לבטלה (וצע"ק, איך יודע באמת דאינו חסר כלום, ואי משום שאין ניכר לו שום חסרון, הרי חסרון שהוא ניכר אינו סמוי מן העין, וצ"ע).